

MÁTYÁS KIRÁLY MAGYAR DIPLOMATÁI.

— KILENCZEDIK KÖZLEMÉNY. —

XIV.

Ifjabb Vitéz János.

III.

Ujból az 1486-ik év tavaszán tűnik föl Vitéz János mint királyi követ Rómában, kényes és nehéz ügyet érdeklő tárgyalások közepett.

Időközben IV. Sixtus meghalt, és 1484 nyarán szent Péter székét VIII. Incze pápa foglalta el. Alatta a viszony Magyarország és a szent-szék között még feszültebbé lett, mint elődje alatt volt, sőt a nyílt szakadás küszöbéig jutott el. Ugyanis a pápa mindjárt trónralépte után kényszerítve látta magát arra, hogy Ferdinánd nápolyi királylyal szemben, — a ki mint a szent-szék hűbérese, kötelezettségeinek meg nem felelt, országában az egyház jogain sokféle sérelmeket ejtett, és erőszakoskodásaival a világi urakat arra utalta, hogy a pápánál keressenek védelmet, — erélyes intézkedéseket tegyen. Ferdinánd ekkor vejéhez, a magyar királyhoz fordult, a ki segítséget ajánlott föl neki, sőt fenyegetődött, hogy a pápának az engedelmisséget felmondja, és az ügyet egyetemes zsinat elé hozza.¹⁾

Ilyen körülmények között válságos következményeket vonhatott maga után az az összeütközés, melyet az esztergomi érsekség betöltésének kérdése Mátyás és a szent-szék között támasztott.

¹⁾ Erről tüzetesebben szólok »*Hunyadi Mátyás király élete*« című, 1890-ben megjelent könyvemben, 310.

Aragoniai János bibornok, 1485 október 17-ikén, huszonegy éves korában, rövid betegség után Rómában elhalt. VIII. Ince, azon régi joggyakorlat alapján, mely szerint a »római curiánál megüresedett« javadalmakkal a pápák szabadon rendelkeztek, az esztergomi érsekséget Sforza Ascanio bibornoknak, a milánói fejedelem nagybátyjának szánta. Joggal föltehetette, hogy ezen szándékát javallani fogja Mátyás, ki a milánói uralkodó házzal benső viszonyban állott, s épen ekkor alkudozásokat folytatott, hogy Sforza Bianca hercegnő kezét Corvin János részére megnyerje. Mindazáltal a pápa óvatosan járt el, és mielőtt jogával élne és Ascaniót esztergomi érsekké tényleg kinevezné, Mátyás hozzájárulását kérte ki.¹⁾

Azonban Mátyás, a mikor Aragoniai János haláláról értesült, Beatrix kérését meghallgatva, arra a merész lépésre határozta el magát, hogy az érsekséget a hét éves Estei Hippolyt hercegnek, Beatrix nővére, a ferrarai hercegné fiának adományozta,²⁾ s 1486 április elsején kiállította részére az adománylevelet.³⁾

Néhány héttel utóbb megbízta római követét, Vitéz Jánost, hogy Veronai Gábor bibornokkal a pápa előtt jelenjék meg, a bemutatató iratot nyújtsa át, és Hippolyt részére a megőrsítést kérje.⁴⁾

A két magyar főpapnak az önmegtagadás legnagyobb mértékére volt szüksége, hogy uralkodójuk parancsa előtt meghódolva, lépéseket tegyenek a végett, hogy gyermek emeltessék hazájuk első főpapi székére, melyet elfoglalni önmagukat joggal méltóknak tekinthették. De emellett a király szándéka az egyházi jog általános törvényeivel és a szent-szék jog-

¹⁾ Ezt maga a pápa mondja el 1487 január 31-ikén Hercules ferrarai herceghez intézett brevéjében. (Eredetije a modenai állami levéltárban.)

²⁾ E helyen ezen kinevezés történetét részletesen előadni nem lehet föladatom. Az ügynök csak azt a részét lehet itt tárgyalnom, mely Vitéz Jánossal vonatkozásban áll.

³⁾ Eredeti példánya a modenai levéltárban. Tartalmát ismertetem »Mátyás élete« című munkámban.

⁴⁾ Sem a pápához, sem a követhoz intézett királyi iratot nem ismerjük. Amarra utal a pápa válasza. Vitéznek Beatrix is írt, a miről az utóbbi május 2-ikán a ferrarai hercegnéhez intézett levélben említést tesz. Diplom. Eml. III. 94.

igényeivel, az egyház javának és hatalmas magánérdekeknek követelései-vel is ellentétben állott.

Mindazáltal jól ismerték uralkodójuk hajthatatlan szilárd-ságát és egyúttal Beatrix befolyásának erejét. Ezért nem gondolhattak arra, hogy kísérletet tesznek a királyt elhatározá-sának megváltoztatására bírni. Haladék nélkül engedelmes-kedniök kellett.

Előterjesztésükre a pápa azt válaszolta, hogy a király óhajtását nem teljesítheti, s hogy elhatározását a királylyal levélben is közölni fogja. Ebben megnyugódtak és nem eről-tették a dolgot.¹⁾

A pápai bréve, mely június 6-ikán van keltezve, így hangzott:

»Vettük felségednek az esztergomi egyház betöltésére vonatkozó levelét, és értesültünk kedvelt fiunk Hippolyt ferrarai hercegi javára irányuló óhajtásáról. Hogy teljesítsük ezt az óhajtást, nem lett volna szükség azokra a kérésekre, melyeket nagy esdekléssel Gábor egri bibornok és János szerémi püspök, a te követed, terjesztettek elénk, ha az egyáltalán teljesíthető volna, a mire nézve előttük tüzetesen kifejtettük nézetünket. Mi néked, mint a szent-szék és a keresztény vallás körül nagy érdemekkel ékeskedő fejedelemnek, mindig, amennyiben Isten engedi, kedvedben járni kívánunk. Ezt azzal is bebizonyítottuk, hogy a nevezett egyház betöltése körül a te bemutatásod alapján akarunk rendelkezni. Csak is a dolog méltatlansága és az az aggodalom, hogy a bibornokok hozzájárulását nem nyerhetjük meg, tartottak vissza attól, hogy felséged levelét a consistoriumban bemutassuk; mert nem válnék becsületedre, ha ez a levél ott felolvastatnék, és oly ügy, a melyben a te kérésed teljesítése lehetetlen, tárgyalatnék. Ezért inkább arra buzdítottunk téged, hogy tekintetbe véve országod első egyházá-

¹⁾ Ezen audientiáról a pápa alább idézendő brévéjében szól. Beatrix pedig említi 1486 augusztus 13-ikán nővéréhez írt levelében: »Si lo oratore nostro et lo rev. signor cardinale de Agria . . . havessero voluto fare el devere et sollicitare come se devea, la santità prefata se serria contentato; ma solum (secondo ne hanno scripto) restaro patienti quando per nostro signor li fo risposto: che ne voleva rispondere per uno suo breve ad esso signor re.« Diplom. Eml. III. 167.

nak méltóságát, figyelmedet országod méltó férfiaira, a kikben nincs hiány, irányozzad, olyanra, a ki az egyház és az ország várakozásának megfelelhet. Esztelen (absurdum) és menthetetlen eljárás volna, gyermekre, úgyszólván csecsemőre ruházni ilyen vagy akármilyen más egyházat, a melyet minden kifogáson felül álló férfira illik bízni. Ha tehát valamely buzgó férfiut, akár országod szülötte, akár külföldi legyen, belátásod szerint nekünk bemutatasz, azon leszünk, hogy amennyiben Isten engedi, felségednek eleget tegyünk.«¹⁾

Ezt a pápai iratot csak két hónap mulva, augusztus elején hozta meg a Stomfán időző királynak a szerémi püspök futára, az ő jelentésével és az eгри bibornok levelével.

Mátyást és Beatrixot a tagadó válasz nagy mértékben fölháborította. Neheztelésök első sorban a két magyar főpapra irányult. Kötelességmulasztással vádolták őket, azzal, hogy nem elég erélyesen léptek föl; sőt gyanúsították, hogy »magán érdekeik sugallatára ármánykodnak« Hippolyt ellen.²⁾

A király el volt határozva, hogy nem enged. Vitéznek meghagyta, hogy az eгри bibornok társaságában újból menjen a pápához. Nem bízván bennök, hogy az ügyet az ő intencióinak megfelelő módon terjesztik elő, erre nézve részletes utasítást küldött. Ebben álláspontját a következőkben fejt ki:

»Ő szentsége értéktelen, hiú kifogásokat és nehézségeket támaszt. Kívánságunkat könnyen teljesíthette volna, és teljesíthetné most is, ha akarná. Azonban annyira megkeményedett, felháborodott és felingereltetett ellenünk, hogy minket semmi-féle kegyelemben nem hajlandó részesíteni. A kegyelemben, a mit mi kérünk, a pápák alacsonyabb állású egyéneket is gyakran részesítettek; megérdemelnők tehát, hogy ezt tőlünk se tagadjja meg. Nem értjük, miért kellene épen nekünk tagadó választ kapni hathatós kérésünkre? Sixtus pápa ilyen kegyelemmel emelte Erneszt szász herczeg fiát a mainzi érsekségre, a mely az esztergomi érsekségnél sokkal nagyobb, előkelőbb, híresebb javadalom; ugyanis a mainzi főpap egyúttal választófejedelem,

¹⁾ Diplom. Eml. III. 169.

²⁾ Beatrix ezt augusztus 10 és 13-ikán a ferrarai herczegnéhez írt levelekben említi. Id. m. III. 164, 167.

sőt a választófejedelmek collegiumának elnöke, melyet összehívni, szintúgy mint a császár, fel van jogosítva. Hogy az esztergomi érseknek milyen a hatalma, s mennyiben kötelesek előtte az ország többi főpapjai meghajolni, az köztudomású dolog. Továbbá ismeretes, hogy a pápák nemcsak fejedelmek, hanem mások fiainak, sőt még törvénytelen születésű csecsemőknek is megadták a kor-fogyatkozás eseteiben a dispensatiót. Ezt tehát a mi kérésünkre is meg lehetne adni. Azonban ő szentsége ellenünk annyira föl van háborodva és föl van ingerelve, hogy minket kegyelméből teljesen kizár. Ilyen körülmények között az egyenes tagadó választ sokkal szívesebben vettük volna, mint a Hippolyt korára utaló mentegetődzést. Ha tehát ő szentsége beleegyezését megadni semmiképen sem hajlandó, jelentse be neki, hogy mi annak daczára az esztergomi érsekséget Hippolytnak adományozzuk, a mint hogy már tényleg neki adományoztuk, és őt, mihelyt megérkezik, az esztergomi érsekség birtokába behelyezzük. Mindazáltal nagyon szívesen vennők, ha ő szentsége beleegyezését megnyerhetnők, mivel ezzel kitüntetné, hogy minket kegyelméből még nem zárt ki teljesen, a mit hódolatunkkal és engedelmességiünkkel meghálálni igyekeznénk.«¹⁾

Mátyás ezen utasítása szeptember közepe táján jutott el Rómába. Vitéz az abban foglalt rendelet értelmében járt el. Azonban a pápára hatást nem gyakoroltak a király érvei, újból kinyilatkoztatta, hogy »olyan jelentékeny egyházat, a milyen az esztergomi, gyermeknek nem adományozhat.«²⁾

Veronai Gábor bibornokot attól a meggyaláztatástól, hogy egyházas szellemének és egyéni önérzetének sugallatait elfojtva, uralkodója méltatlan kívánsága érdekében tekintélyének súlyát a mérlegbe vesse, — fölmentette súlyos betegsége, mely őt sírba volt viendő. Azonban a helyzet úgy alakult, hogy a gyűlöletes ügy sikerének betegségével többet használt, mint befolyásával használhatott volna. Ugyanis halála esetén a gazdag egri püspökség elnyerésére a hatalmas Borgia

¹⁾ Egykorú másolat a modenai állami levéltárban.

²⁾ Vitéz János 1486 szeptember 22-ikén a ferrarai hercegnéhez intézett levele. A modenai állami levéltárban.

Rodrigo bibornok számított, a ki most Hippolyt megerősítésének előmozdításával Mátyás kegyeire jogczímet vélt szerezhetni. Vitéz a püspökség elnyerését biztos kilátásba helyezte neki; viszont azt az ígéretet vette, hogy Borgia őt »magasabb méltóságra« segíti.¹⁾

Borgia bibornok módot talált arra, hogy VIII. Incze magatartásában fordulatot idézzon elő.

A pápa szeptember 22-ikén magához hívatta Mátyás és Hercules herczeg követeit, kiket Borgia jelenlétében fogadott. Így kezdett szólni: »Nagy, komoly és nehéz dologhoz fogok hozzá.« Azután kimerítően tárgyalta az okokat, a mik a gyermek Hippolytnak esztergomi érsekké kineveztetését ellenzik. »Mindazáltal — így folytatá — tekintettel Magyarország királya és királynéja folytonos esdekléseire, úgy szintén az ő *buzgó pártfogójuk* Borgia bibornok közbejárására, végre a ferrarai herczeg és herczegné iránt táplált atyai szeretetüinktől indítatva: elszántuk magunkat arra, hogy ezen uraságok kívánságát teljesítjük. Azon leszünk és minden erőnket megfeszítjük, hogy ebben a bibornok urak is megnyugodjanak.«

Ehhez még a következő nyilatkozatot csatolta: »Mivel a javadalmak, a mikkel Hippolyt úr eddig bírt, az ő előmozdításával, a kánonok értelmében, megüresednek, megengedjük, hogy a pomposai apátságot megtarthassa; csak a másik, gyengébb javadalmazású apátságot (a gavelloit) tartjuk fön rendelkezésünknek.« És nevetve, tréfásan megjegyze: »A mióta pápa vagyok, semmiféle apátságot nem tartottam meg magam számára; de ezt az apátságocskát bírni óhajtom.«

A reggioi püspök a pápa lábaihoz borult, és fejedelmének háláját tolmácsolta az esztergomi érsekségre vonatkozó elhatározásért. Az apátság tárgyában — úgymond — nincs fölhatalmazva nyilatkozni; hanem jelentést fog tenni Ferrarába.

»Bizonyosak vagyunk a felől, — jegyze meg a pápa — és írjátok meg ő herczegségeknek, hogy meggondolva, milyen nagy és szép javadalmat juttatunk mi nekik, szívesen lemon-

¹⁾ A ferrarai herczeg római követének, a reggioi püspöknek szeptember 22 és 24-ikén kelt jelentései, u. o.

danak arról a kis javadalomról.« Azután Borgia bibornokot megbízta, hogy az esztergomi érsekség betöltése ügyében a kánoni eljárást indítsa meg.¹⁾

Ezen részleteket a ferrarai herceg római követének jelentéseiből tudjuk. A jelentések, a miket Vitéz a magyar királynak küldött, sajnos, nem maradtak ránk. De megvannak levelei, a miket az audientia napján a ferrarai herceghez és hercegnéhez intézett. Örvendve tudósítja őket, hogy »az ügy, melynek kedvező elintézése kivihetetlennek látszott, a legjobb kerékvágásba jutott, és a cél elérése biztosítottnak tekinthető.« Ezt a sikert tartózkodás nélkül első sorban Borgia érdeme gyanánt tünteti föl; de abból maga számára is részt igényel. »Hercegséged csodálkoznék — írja — ha elbeszélhetném, hogy milyen fáradságot és ügyességet kellett kifejtenünk, míg korábbi elhatározásának megváltoztatására bírhattuk ő szentségét, s míg őt, mint a bűvész titokszerű mestersége a kígyót, megszelidítettük.« »Mintegy kényszerítette adta ő szentsége beleegyezését ahhoz, a mit hogy semmiképen sem tesz meg, el volt határozva.«

Épen ezért szükségesnek látta Vitéz, hogy a ferrarai herceg a gavelloi apátság tárgyában a pápa kívánságát azonnal teljesítse, és a bullák kiállítását a díjak lefizetésével siettesse. »Minden halogatás — úgymond — veszedelmessé válhatik.« »Több itt az ellenségünk, mint jóakarónk.«²⁾

A ferrarai herceg nem késett a gavelloi apátságot a pápa rendelkezésére bocsátani. De ugyanakkor római követét megbízta, hasson oda, hogy az apátságot a pápa Hippolytnak adja vissza, vagy az Este-ház valamelyik más tagjának adományozza.

Október 10-ikén, Roverella Flóris nápolyi követ és Arlotti Buonfrancesco reggioi püspök ferrarai követ kíséretében, Vitéz megjelent a pápa előtt, és átnyujtván a ferrarai herceg levelét, élőszóval előterjesztette a gavelloi apátságra vonatkozó kérelmet, melyet utána a nápolyi és ferrarai követek szintén a szent atya figyelmébe ajánlottak.

¹⁾ A reggioi püspök szeptember 22-iki jelentése.

²⁾ A szerémi püspök szeptember 22-ikén kelt két levele u. o.

VIII. Incze válaszában utalt a nagy nehézségekre, melyeket leküzdött, hogy az esztergomi érsekséget Hippolytnak adományozhassa, és csodálkozását fejezte ki a fölött, hogy a herczeg levelének tartalma a követek előadásával ellentétben áll. Nevetve jegyzé meg: »Azt vártam, hogy a herczeg megköszöni nékem, hogy a gavelloi apátságot elfogadni kegyeskedtem, és ráadásul még a pomposait is felajánlja.«

A reggioi püspök kifejtette, hogy a herczeg levelében kifejezett készség a követek útján előterjesztett óhajlásának teljesítését nem gátolhatja, sőt inkább ajánlhatja.

A pápa azonban megmaradt a mellett, hogy a gavelloi apátsággal szabadon kíván rendelkezni. Egyúttal felhívta a három diplomatát, lépjenek érintkezésbe Borgia Rodrigo, Sforza Ascanio és Caraffa Olivér bibornokokkal, a kiket megbízott, hogy az esztergomi érsekség betöltése ügyében jelentést tegyenek a bibornoki collegiumnak; ő maga is — úgymond — azon lesz, hogy őket kedvezően hangolja.¹⁾

Borgia bibornok a követekkel folytatott bizalmas társalgásban fölemlíté, hogy nincs tudomása arról, mi szándéka van a pápának a gavelloi apátsággal. Ekkor Vitéz Jánosnak jutott eszébe, hogy talán ő nyerhetné el. A ferrarai herczeghez folyamodott, hogy ajánlja őt a pápának. Hercules herczeg erre kész volt. Ha már le kell mondania az apátságról — írja követének — legszívesebben látná azt a szerémi püspök kezében, mert így leghamarább szerezheti vissza, ha a szerémi püspöknek Magyarorszáiban más megfelelő javadalmat eszközöl ki, vagy évdíjat utalványoz részére.²⁾

E szerint Vitézt most személyes érdek is arra készítette, hogy Hippolyt ügyének végleges élintézését siettesse; azonban a pápa függőben tartotta azt a végből, hogy a Veronai Gábornak szeptember 28-ikán bekövetkezett halálával megüresedett egri püspökség betöltése tárgyában Mátyásra nyomást gyakorolhasson.

Ugyanis VIII. Incze ezt a javadalmat, mely szintén »a római curiánál jött üresedésbe,« ezen alapon azonnal Borgia

¹⁾ A reggioi püspök 1486 október 10-iki jelentése ugyanott.

²⁾ A ferrarai herczegnek október 23-ikán római követéhez intézett jegyzéke. Fogalmazata ugyanott.

bibornoknak adományozta, és már október elsején külön követet indított útnak Mátyás királyhoz, hogy hozzájárulását kieszközölje.¹⁾

Mielőtt ez a követ az udvarhoz eljuthatott, Mátyás király azon napon, a melyen ausztriai táborában Veronai Gábor haláláról értesült, október 27-én, az egri püspökséget kincstárnokának, Dóczi Orbán győri püspöknek adományozta.²⁾ Így tehát, mikor a római követ november közepe táján megérkezett, vele szemben bévégzett tényre utalt.

Arra, hogy a király visszavonja elhatározását, senki sem gondolt; még Beatrix sem, a ki pedig most már tisztában volt az iránt, hogy az esztergomi érsekség ügyének elintézésében beállott késedelem az egri püspökség betöltésének kérdésével szoros kapcsolatban áll. Valentini Caesar, a ferrarai hercegnek a magyar udvarnál levő követe, csak azt igyekezett elérni, hogy a római követet lehetőleg hosszú ideig tartsák vissza, s így Borgia ügyében a tagadó válasz minél később érkezzék Rómába, mert remélte, hogy ezalatt a pápai bulláknak Hippolyt javára kiállítatását kieszközölheti.³⁾ Azonban Mátyás ilyen apró fogásoktól idegenkedett. Teljesen meg volt győződve arról, hogy nyílt, erőteljes, ha kell, erőszakos föllépéssel mindent biztosan elér. Attól, hogy Hippolyt ügyét kockára teszi, nem félt többé.

Deczember 23-ikán már Rómában volt futára, a ki Dóczi Orbán javára kiállított bemutató-iratát Vitéz Jánosnak megvitte, azzal az utasítással, hogy azt a pápa elé terjeszszze.

A szerémi püspök nehéz helyzetben volt. A magyar királyi udvarnál azzal gyanúsították, hogy Borgia érdekében fondorkodik Hippolyt hátrányára;⁴⁾ és most attól félt, hogy

¹⁾ A Lopis részére 1486 október elsején kiállított útlevel a vatikáni levéltárban. A szerémi püspöknek deczember 24-ikén Ferrarába írt leveléből tudjuk, hogy Lopis csakugyan az egri püspökség ügyében volt hivatva eljárni.

²⁾ A királyi adománylevelé eredetije az Országos Levéltárban.

³⁾ Valentini 1486 november 23-iki jelentése Reczből. Diplom. Eml. III. 216.

⁴⁾ Ezt Valentini említi idézett jelentésében.

ha a király parancsát haladék nélkül teljesíti, Hippolyt ügyének árthat. Caraffa nápolyi bíboros érsekkel és a ferrarai követtel tanácskozott a teendők iránt. Abban állapotok meg, hogy az egri kinevezést tíz napig titokban tartják, s azon lesznek, hogy ezen idő alatt a bullák kiállítását kieszközöljék.¹⁾

Vitéz egész loyaltással és buzgósággal azon volt, hogy ezt lehetővé tegye. Mindenekelőtt arról gondoskodott, hogy az annáták lefizetésére szükséges pénzösszeg rendelkezésére álljon. A ferrarai herceg, kinek kincstára a 6000 forint előteremtésére képtelen volt, felhatalmazta őt, hogy ezt az összeget kölcsön vehesse. Vitéz egyik római bankháznál 23°/_o kamat fizetés mellett a kölcsönt megkötötte. Ekkor a bullák kiállításának elrendelését kérte. A pápa utasította Borgia, Caraffa és Sforza bibornokokat, hogy a legközelebbi consistoriumnak Hippolyt kineveztetése tárgyában a szokásos előterjesztést tegyék meg. Ekkor azonban a bibornoki collegium kebeléből támadtak nehézségek.

Sforza Ascanio, ki szintén számított arra, hogy az egri püspökséget elnyerheti, ez ügyben Magyarországra küldött futárától Dóczy kineveztetése felől értesülvén, nyíltan czélül tűzte ki magának, hogy Hippolyt kinevezésének megerősítését megakadályozza vagy legalább késlelteti. Érezetnő akarta neheztelését Beatrixszal, a ki ellen heves kifakadásokat hallatott. És nem hallgatta el Vitéz előtt azt a reményét, hogy Mátyás, mivel Hippolyt kinevezésére nem jó szántából, hanem Beatrix tolaikodó esdekléseinek engedve határozta el magát: elhatározását megváltoztathatja és az érsekséget néki adományozhatja. Ebben a felfogásban nem bírta őt megingatni Vitéz azzal sem, hogy a királynak ő hozzá intézett leveleit előmutatta.

Azonban ugyanakkor azzal az eshetőséggel is számolt, ha ellenzése daczára Hippolyt a pápai megerősítést elnyeri.

Sforza Ascanio bibornok tehát nyíltan kijelentette, hogy a megerősítéshez beleegyezését csak azon föltétel alatt adja meg, ha a pomposai apátságot megkapja, vagy az esztergomi érsekség terhére jelentékeny évdíjat biztosítanak neki.

¹⁾ Vitéz Jánosnak deczember 24-ikén, a reggioi püspöknek deczember 23 és 24-ikén kelt jelentései nyanyantott.

Ezen magatartása veszélyes volt azért, mert a Rómában tartózkodó bibornokok — Borgia és Caraffa kivételével — Hippolyt megerősítését mindnyájan ellenezték, némelyek azért, mert az egyház törvényeit és érdekeit tartották szem előtt, mások Sforza Ascanio kedvéért.

A pápa Vitézt biztosította ugyan arról, hogy a fenforgó ügyben az ő jóakarataira számíthat; de egyúttal úgy nyilatkozott, hogy a bibornokok hozzájárulása nélkül semmit sem tehet, amiért is azt ajánlotta, hogy Sforzát igyekezzék lefegyverezni.

Azonban a szerémi püspök mind a pápa, mind Sforza előtt azt hangoztatta, hogy a ferrarai herceg »készebb akár két esztergomi érsekségről lemondani, mint Pomposát átengedni». Igyekezetei, hogy Ascanio befolyását ellensúlyozza, sikertelenek maradtak. Az utóbbi a január 29-ikén tartott consistoriumban rábírtá VIII. Inczét, hogy az esztergomi ügy elintézését elhalaszssa, és a ferrarai herceget a pomposai apátság átengedésére szólítsa föl.

Vitéz érről értesülvén, azt javasolta Hercules hercegnek, hogy udvariasan válaszoljon, de ne engedjen; biztatta, hogy nem szükséges áldozatot hoznia, mert ő a nélkül is az esztergomi érsekség ügyét kedvező elintézés elé viszi. Mindazáltal javasolta, hogy Beatrix királyné Sforza Lajos herceg által igyekezzék testvérére Ascaniora hatni.¹⁾

Kétségtől azért tanácsolta a ferrarai hercegnek, hogy engedményeket ne tegyen, mert tudta, hogy Mátyás az engedeékenységben az ő méltóságán, tekintélyén és jogain ejtett sérelmet látta.

Csakugyan a király, a mikor Vitéz jelentéseiből a tényállás felől értesült, esküvel erősített nyilatkozatot tett, hogy ha a ferrarai herceg Sforza bibornok igényeit kielégíti, s neki akár az apátságot adja át, akár évdíjat biztosít: Hippolyt az esztergomi érsekséget nem kapja meg, mert — úgymond —

¹⁾ Vitéz Jánosnak 1487 január 27 és 29-ikén, a ferrarai követnek január 1, 16, 20, 25, 29-ikén a ferrarai herceghez intézett levelei. Vitéz Jánosnak Mátyás királyhoz küldött jelentésére utal Beatrixnak a ferrarai hercegnekhez 1487 márczius 3-ikán írt levele. Diplom. Eml. III. 266.

nem engedheti, hogy országában »ilyen exorbitans szokás lábra kapjon.« Fenyegetődzött, hogy »majd megtanítja a pápát és Sforza bibornokot, hogy nem ők Magyarország királyai.« Leveleitől, melyeket ápril elején Rómába írni készült, biztos sikert »győzedelmet« várt. És ugyanakkor az esztergomi érsekség javait Hippolyt részére a ferrarai herczeg meghatalmazottjának tényleg átadta.¹⁾

Mátyás csakugyan kivívta a »győzedelmet.« VIII. Incze 1487. május 27-ikén kiállította a bullákat, melyekben Hippolytot az esztergomi érsekség administratorává rendeli, s megengedi, hogy a javadalomnak azonnal birtokába léphessen, az érsekség kormányzására helyettesül valamely főpapot rendelhessen, mihelyt pedig huszonötödik esztendejét elérte, magát püspökké szenteltethesse és az érsekség kormányzását átvehesse.²⁾

Sforza Ascanio a magyarországi és ferrarai udvarok hangulatáról tudomást nyervén, felhagyott a pomposai apátság sürgetésével. A pápa ezt Hippolytnak meghagyta;³⁾ ellenben a gavelloi apátságot adományozta Sforzának, a ki a javadalmat azonnal a ferrarai herczegnek haszonbérbe adta.⁴⁾

Ugyanakkor Borgia bibornok lemondott az egri püspökségről, és 1487. ápril 27-ikén Dóczy Orbán javára kiállítottak a pápai bullák.⁵⁾

Mátyás utólagosan kárpótlásul Sforza Ascanionak a pécsváradi, Borgia Rodrigónak a péterváradai apátságot adományozta.

IV.

Vitéz János a gavelloi apátságtól elesett, és a ferrarai udvartól semmiféle elismerésben nem részesült.⁶⁾ Azonban szintén megkapta jutalmát az olmücsi püspökségben; csakhogy ez

¹⁾ Beatrix királynénak 1487 márczius 3 és ápril 17-ikén, Valentini Caesarnak ápril 6 és 21-ikén Ferrarába írt leveleik. Diplom. Eml. III. 266, 291, 275, 287.

²⁾ A bullák a modenai állami levéltárban.

³⁾ Eleonora herczegnő 1487 június 9-ikén tudósítja erről Beatrixet. Diplom. Eml. III. 305.

⁴⁾ A ferrarai herczegnek 1487 szeptember 5-ikén római követéhez intézett levele Modenában.

⁵⁾ Ezek megvannak az Országos Levéltárban.

⁶⁾ Pedig ezután is az annáták kifizetése tárgyában sok fáradság és

nem előnyöket hozott számára, hanem kínos bonyodalmakba keverte.

Az olmüci püspökség 1482. augusztus 24-ikén, Boskovicz Protáz püspök halálával üresedett meg. Az olmüci káptalan megtartotta és folytonosan gyakorolta a püspök-választás jogát, a melytől a magyarországi káptalanok több évtized óta elestek. Mátyás, mint Morvaország uralkodója, nagy súlyt fektetett arra, hogy a tartomány egyetlen püspöki székét olyan főpap foglalja el, kinek hűségében megbízhatik; ezért az olmüci káptalant arra szólította föl, hogy a választást »az ő tudta, előleges hozzájárulása és beleegyezése nélkül« ne foganatosítsa.¹⁾

A káptalan türelemmel bevárta, míg Mátyás közölte, hogy kit óhajt megválasztatni. A morvaországi származású Filipecz János váradi püspökben a király és a káptalan bizalma találkozott. Az 1484-ik év folyamán megválasztatott, s a váradi püspökséget is megtartván, az olmüci püspökség javadalmát és az egyházmegye kormányát tényleg átvette.²⁾

Azokban sem ő maga, sem a király és a káptalan, a pápai megerősítés kieszközlésére nem tettek lépéseket. A választásról és Filipecz olmüci püspökségéről Rómában nem nyertek, vagy legalább nem vettek tudomást.

Az 1486-ik év folyamán a király bizalmatlanságot kezdett táplálni Filipecz iránt, és attól tartott, hogy a hatalmat és befolyást, a mit az olmüci püspökség nyújt neki, nem az ő javára érvényesíti.³⁾ De rendes eljárásától eltérve, a helyett, hogy nyíltan föllépne ellene, őt bizalmának és kegyeinek nyilatkozataival elhalmozta, a legfontosabb küldetésekkel bízta meg, — ellenben ugyanakkor tudta nélkül abban állapodott meg, hogy az olmüci püspökségtől megfosztja.

kellemetlenség várakozott rá. (1487 október 11-ikén a ferrarai herceghez írt levele és a reggioi püspök több jelentése szól erről.)

¹⁾ 1482 augusztus 27-ikén kelt levelének eredetije az olmüci káptalan levéltárában.

²⁾ Legelső ismert oklevele, melyet mint váradi püspök és választott olmüci püspök állít ki, 1484 augusztus 2-ikán van keltezve. Ez és több más oklevele az olmüci káptalani levéltárban.

³⁾ Később, az 1488-ik év végén és a következőnek elején a pápai legátussal folytatott társalgásban ismételtén szóltott gyanujáról.

E végből VIII. Incze pápához folyamodott, hogy Vitéz János szerémi püspököt az olműczi püspökség administratorává nevezze ki.¹⁾ Kívánsága az 1487 július 4-én tartott consistoriumban teljesült.²⁾

Vitéz, kit követi teendői Rómában visszatartottak, meghatalmazottakat jelölt ki az olműczi püspökség átvételére. De ezek megbizatusukban nem járhattak el.

Ekkor ugyanis Filipecz János, mint királyi követ Milanóban és Franciaországban járt és egész éven át távol volt.

Vitéz embereinek be kellett várniok az ő visszatérését. Ekkor azután Filipecz János a kezei között levő püspöki javak átadását s ezzel a ténynyel Vitéz kineveztetése érvényességének elismerését megtagadta.

Mátyás ezzel szemben rejtélyes magatartást foglalt el. Nem ellenezte, hogy legbizalmasabb diplomatája a szent-szék ellen mintegy a nyílt lázadás terére lépjen. Másrészről semmit sem tett, hogy akár ő mellette a szent-széknél szavát emelje, akár Vitézt visszalépésre bírja. Semlegesnek mutatta magát, kétszínű szerepet játszott.

A szerémi püspök, abból a körülményből, hogy a király rá pressiót gyakorolni meg sem kísérlé, azt a következtetést vonhatta le, hogy nem lesz neki kifogása az ellen, ha ő jogainak védelmére a szent-széket actióba viszi.

Pápai rendeletet eszközölt ki, mely a váradi püspöknek meghagyta, hogy egy hónap lefolyása alatt a püspökséget adja át; engedetlenség esetén súlyos egyházi büntetéseket (suspensionis et interdicti ingressus ecclesiae poenam) vonván magára.³⁾

És miután a váradi püspök engedelmeskedni makacsúl vonakodott, a pápa június 12-ikén Dóczi Orbán egri püspököt

¹⁾ Pecchinello Angelo ortei püspök, pápai legátus, 1489 január 31-ikén kelt jelentésében adja Mátyás nyilatkozatát, melyben bevallja, hogy ő ajánlotta volt a pápának Vitézt az olműczi püspökségre. (Eredetije a velencei Szent-Márk könyvtárban.)

²⁾ Provisiones. Vol. 83. fol. 111. Vitéz 1487 szeptember 23-ikán állítja ki a szokásos kötelezvényt az annáták (3500 forint) lefizetéséről. Obligationes. Vol. 83. fol. 76. A vatikáni levéltárban.

³⁾ Ezt a pápai rendeletet nem bírjuk. Utal rá az egri püspökhöz 1488 június 12-ikén intézett rendelet.

utasította, hogy újból intézzen hozzá felszólítást, és ha ez is eredménytelen maradna, a kiközösítést a váradi püspök ellen hirdesse ki és az egész váradi egyházmegyét vesse egyházi tilalom (interdictum) alá.¹⁾

Ugyanakkor a királyt fölkérte, rendelkezék, hogy Vitéz János mielőbb az olmücsi püspökség birtokába léphessen.²⁾

A kiközösítéssel és egyházi tilalommal való fenyegetés megdöbbsentette a váradi püspököt, sőt még a királyt is. Július 15-ikén Mátyás Bécsből azt válaszolja, hogy az olmücsi püspökség ügyében kérelmét Bocskai Miklós egri főesperes élő szóval fogja előadni.³⁾

A király feltűnő gyorsassággal indította útnak a követet, s ez kivételes sebességgel tette meg az utat és járt el megbízatásában. Július 17-ikén még Bécsben volt;⁴⁾ augusztus 11-ikén már az ő előterjesztése alapján el volt intézve az ügy, mely miatt küldetett.

A királyi kérelem nem az ügy érdemére vonatkozott. Mátyás a két vetélytárs egyike mellett sem foglalt állást. Csak is azt kívánta, hogy a pápa az egyházi büntetéseket, melyekkel a váradi püspököt sújtotta, illetőleg fenyegette, hat hónapra függeszsze föl.⁵⁾

Bocskai megnyerte Borgia bibornok támogatását. Vitéz kénytelen volt megnyugodni a király akaratában. Mindhárman együtt jelentek meg VIII. Incze előtt, a ki azonban csak három hónapra engedett haladékot, és azt a reménységét fejezte ki, hogy ezen idő alatt a váradi püspök az olmücsi püspökséget Vitéznek átadja.⁶⁾ Ezt a választ Bocskai vitte meg Bécsbe.

Három héttel utóbb a pápa Pecchinello Angelo ortei

¹⁾ Az 1488 junius 11-iki pápai irat Theinernél. II. 513.

²⁾ Az ugyanazon napon kelt pápai irat ugyanott. -- A pápa Beatrix királynéhoz azzal a kérelemmel fordult, hogy a királynál Vitéz érdekében járjon közben. Ezt a királynénak 1488 július 17-ikén kelt válasziratából tudjuk. (Eredetije a velencei államlevéltárban.)

³⁾ Az 1488 július 15-ikén kelt királyi megbízólevél: Mátyás király külügyi levelei, II. 327.

⁴⁾ A királynénak e napon kelt, imént idézett levelét Bocskai vitte Rómába.

⁵⁾ Ezt a pápa válaszából tudjuk.

⁶⁾ A pápának 1488 augusztus 11-ikén a királyhoz intézett irata. *Theiner*, II. 514.

püspököt mint legátust küldötte Mátyáshoz. Sokféle ügyek tárgyalásával, egyebek között az olműczi püspökség ügyének rendezésével is megbízta. Az egri püspöknek adott megbízást visszavonván, meghagyta a legátusnak, idézze maga elé a váradi püspököt s tüsszön ki neki határidőt, a melynek leteltéig az olműczi javadalmat és az abból húzott jövedelmeket Vitéznek szolgáltatassa ki, ha pedig az engedelmességet most is megtagadja, őt, büntársait és pártfogóit egyházi büntetésekkel sújtsa.¹⁾

A legátus, a mikor az 1489-ik év vége felé Bécsbe eljutott, mindjárt az első audientiák egyikén közölte a királyljal a pápa rendelkezését.

Mátyás elismerte, hogy ő maga volt az, a ki Vitéz kinevezését a pápának javasolta, és nem tagadta, hogy a váradi püspök iránt bizalmatlanságot táplál; de mivel szolgálatait — úgymond — nem nélkülözheti, kimélnie kell őt; s mivel most is Csehországba és Sziléziába volt menendő, arra kérte a legátust, hogy a kánoni eljárást ellene visszatértéig napolja el; akkor azután — úgymond — tehet vele, a mit akar. Hangsúlyozta, hogy az olműczi püspökséget nem akarja Filipecz kezei között hagyni. »Inkább orromat engedem levágnatni — mondá — mintsem megnyugodjam abban, hogy az olműczi püspökséget a váradi püspök bírja.«

A legátus magával a püspökkel is tárgyalt, a ki most kész volt az olműczi püspökségről lemondani, úgy, hogy a javadalmat az olműczi káptalan kezeihez bocsáthatja vissza; csak a befektetett összegek megtérítését követelte.

Az ortei püspök figyelmeztette, hogy a javadalmat a pápai rendelet értelmében a szerémi püspöknek kell átadnia, s csak ha ezt megtette, oldható föl az egyházi büntetésektől, melyeket engedetlenségével magára vont. Erre a püspök nem állt rá ugyan, mindazáltal a legátus a király kívánságát teljesítette, és december végén az egyházi büntetések hatályát február végéig felfüggesztette.

Ezen határidő eltelt, és a váradi püspök az olműczi javadalom átadásáról tudni nem akart. A szerémi püspök

¹⁾ Az 1488 szeptember 1-én kelt pápai irat: *Theiner*, II. 517.

megbizottai pedig, a helyett hogy az egyházi büntetések alkalmazását követelnék, magok kértek folytonosan újabb és újabb halasztást. Ezt a király parancsára tették.¹⁾

Ugyanis Filipecz János püspök befolyása és tekintélye épen ekkor tetőpontját érte el. Mátyás, a Miksa római királylyal folytatott alkudozásokban, és egyúttal azon actióban, mely Corvin János örökösödésének biztosítására Morvaországban és Sziléziában megindult, leginkább Filipeczet használta. Hogy őt lekötelezze és kielégítse, most az olműczi püspökség birtokában meg akarta őt tartani.

Ezen czél elérése végett Vitézt a három év óta üresedésben levő veszprémi püspökségre mozdította elő, azzal a föltétellel, hogy az olműczi püspökségről önként lemondjon. Vitéz kétségkívül örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a kellemetlen helyzetből szabaduljon, és kieszközölte a pápánál, hogy őt június 3-ikán a veszprémi püspökségre áthelyezze.²⁾ Azonban azt, hogy helyébe az olműczi püspökség administratorává Filipeczet rendelje, nem tudta kivinni.

Mátyás ennek daczára nem mondott le a reménységről, hogy a pápát engedékenységre hajlíthatja. Hogy Vitéz buzgóságát fokozza, közlé vele, hogy a veszprémi javadalmat csak akkor adja neki át, a mikor Filipecz az olműczi püspökségre a pápai megerősítést elnyeri.³⁾

VIII. Incze állhatatosan megmaradt elhatározásánál. Az 1490-ik évi márczius 22-ikén — néhány nappal Mátyás halála előtt — Ardicinus bibornokot nevezte ki az olműczi püspökség administratorává.⁴⁾

Ezalatt Vitéz János követi működése Rómában, királyi üzenetek közvetítésére,⁵⁾ előterjesztések, ajánló iratok átnyuj-

¹⁾ A pápai legátus 1489 január 31 és aprilis 17-iki jelentései, a velencei Szent-Márk könyvtárban.

²⁾ Liber Provisionum Innocentii VIII. et Alexandri VI. fol. 5^t (A *Congregatio Consistorialis* levéltárában.)

³⁾ A legátus 1489 deczember 26-iki jelentése.

⁴⁾ A pápának Mátyáshoz intézett levele: Monumenta Vaticana Series I. Tomus VI. fol. 244. (Tévesen 1489-re téve.)

⁵⁾ Ilyenekről szól a király 1489 október 10-ikén a pápához írt levelében. Mátyás levelei, II. 361.

tására¹⁾ és az egyházi ügynökség teendőire szorítkozott;²⁾ sőt még az utóbbiak tekintetében is a király gyakran a vele bizalmas összeköttetésben álló Borgia és Ardicinus bibornokok közbenjárását kérte ki.³⁾

Azon fontos diplomatiái ügyeket, melyek ekkor Magyarország és a szentszék között fenforogtak, Mátyás részint közvetlenül az udvaránál tartózkodó pápai legátussal, részint külön Rómába küldött követek által tárgyalta.

Igy az 1489 évi február elején Drági Tamás országbíró bocsátotta Rómába.⁴⁾ Első sorban az volt föladata, hogy a szent-szék fenhatósága alá tartozó Ancona városának a magyar korona védnöksége alá fogadásával keletkezett bonyodalmat megoldja. De ennél még nagyobb jelentőségű megbízást is kapott. A Rómába szállított Dsem török trón-praetendensnek kiszolgáltatása érdekében tett lépéseket; sőt egyúttal a pápának Mátyással kötendő szoros szövetség tárgyában titkos ajánlatot tett. Majd az 1490-ik év elején Fontana Ferencz jött Rómába, hogy Mátyásnak Anconával kötött szövetsége felbontását fogadatosítsa, és némely olaszországi condottierikkel történt szerződéseiről felmerült aggodalmakat eloszlassa.⁵⁾

Mindez arra utal, hogy Vitéz vagy a magyar király bizalmát, vagy pedig súlyát a római curiánál, vagy mind a kettőt elvesztette.

Még a ferrarai herczeg római követe, Arlotti reggioi püspök is gyanús szemmel nézte őt. Mikor 1489 elején szóba került, hogy Hippolytnak bibornokká neveztetése ügyében lépéseket lehetne tenni, — a reggioi püspök a siker feltételül tekintette azt, hogy a tárgyalásokat Mátyás bízta Drági

¹⁾ Beatrix 1490 márczius 20-ikán írja a pápának, hogy Vitéz elő fogja terjeszteni kérelmét De Foix bibornoknak salzburgi érsekké neveztetése tárgyában. (Eredetije Velenczében.)

²⁾ Hyenekről szól a pápa 1490 márczius 1-én a magyarországi legátushoz intézett két brevejében. (A vatikáni levéltárban.)

³⁾ Ezek közbenjárásáról említést tesz a pápa az imént idézett brevék egyikében.

⁴⁾ Az 1489 február 3-ikán kelt megbízó levél M. L. II. 352.

⁵⁾ Diplom. Emlékek IV. 50, 85, 88, 129. És a florenczi köztársaság római követének 1489 július 3, 1490 január 19 és 25-ikén kelt jelentései a florenczi állami levéltárban.

Tamásra és nem Vitézre; sőt azokról Vitéz egyáltalán tudomást sem nyert.¹⁾

Vitéz helyzete e szerint Rómában nem volt kellemes. Ugyanakkor Magyarországból szüntelenül fenyegetve látta érdekeit.

Igy tehát, a mikor Mátyás király 1490 április 6-ikán bekövetkezett halála hírére Bécsből gyors futár Rómába meghozta, úgyszólván egy órát sem késett, már április 27-ikén útra kelt, hogy Magyarországra siessen.²⁾

*

Hosszu tartózkodása alatt Rómában, hivatalos állása küzdelmei és sokféle csalódásai közepett, enyhülést és felderítést házi körében, melyet az örök város iskoláit látogató ifjú rokonai elevenítettek föl,³⁾ és a tudomány, irodalom és művészet kiváló férfiainak társaságában talált.

Az a másfél évtized (1476—1490), melynek túlnyomó részét a pápai udvar mellett töltötte, a renaissance első virágzásának fénykora volt, mikor IV. Sixtus pápa és biboros rokonainak, úgyszólván a bibornoki collegium egyéb tagjainak fenkölt szelleme és bőkezősége a művészet nagynevű munkásait hívta Rómába és foglalkoztatta méltó alkotásokban. Fényes templomok, kápolnák és paloták emelkedtek, melyeket Botticelli, Filippino Lippi, Ghirlandoja, Mantegna, Perugino és Pinturicchio ecsete népesített be örökbecsű remekekkel.

¹⁾ Arlotti 1489 márczius 14-ikén a ferrarai hercegnek írja: »In le lettere se scrivano et messi di Ungaria li sia adhibita bona cautione de non conferire ne per alcuno modo fare nota questa cosa al reverendo vescovo Syrimienese ambasciatore qui. Et questo per bon et necessario respecto senza dire poi oltra.« (A modenai állami levéltárban.)

²⁾ Roverella Florius 1490 április 28-ikén Fontanához írt levelében említi azt. (A modenai állami levéltárban.)

³⁾ Ezeknek egyike Vitéz Mihály, kinek Mancinelli Antal »*Carmen de figuris*« című könyvecskéjét 1489 június 5-ikén ajánlja. Az ajánlólevél »generosissimo adolescenti Michaeli Vitéz« van czímezve; a szövegben »Michael inclyte« nevezi őt, a végén »Vale dulcissime« áll. Hogy nemcsak ez a Mihály, hanem Vitéz János több rokona tartózkodott házában és tartozott Mancinelli tanítványaihoz, hirdeti ennek a püspökhöz intézett költeményében a következő hely:

»Cum tibi sunt dociles pueri, clarique nepotes,

Pars quorum studiis erudienda meis.«

(A könyvről alább tüzetesen szölok.)

Ugyanakkor emelkedett a vatikáni könyvtár, tudós öre Platina vezetése alatt Európa első könyvgyűjteménye magaslátára, és a leghíresebb humanisták: Argyropulos, Filelfo, Fontius, Gaza, Polizianus és Pomponius Laetus részint tanzékeket foglaltak el Róma iskoláiban, részint irodalmi munkásságuknak élhettek bőkezű pártfogók támogatása mellett.

Sajnos, azon összeköttetésről, melyben ezekkel a szellemi nagyságokkal Vitéz állott, írott emlékek nem szólnak. Hogy műveltsége és ízlése közelükbe vonzotta, és hogy Maecenas dicsőségére ő is jogzímnet szerzett magának, kétségtelenné teszi egy másodrangú íróhoz való viszonya.

Ez Mancinelli Antal nevezetű humanista, ki 1452-ben Velletriben tanult, Pomponius Laetus tanítványa volt, éveken át Velletri, Sermoneta, Róma és más városok iskoláiban tanított, élete végső éveit 1506 táján bekövetkezett haláláig az örök városban töltötte. Költői műveket nagy számban írt, és epigrammáit méltóknak találták később arra, hogy a »*Deliciae poetarum*« című gyűjteményekbe felvétessenek. A klasszikai filologia körébe tartozó számos munkát bocsátott közre.

Vitéz az ő unokaöccseinek oktatását bízta Mancinellire, a ki hálából ezért és a magyar főpaptól élvezett pártfogásért, 1489-ben Rómában kinyomatott egyik munkácskáját¹⁾ az ifju Vitéz Mihálynak ajánlotta²⁾ és a nyomtatvány élére epigrammát helyezett, melyben a veszprémi püspököt a humanisták szokott túlzó modorában, Cicerónál is ékesszólóbbnak hirdeti! Az epigramma így hangzik:³⁾

»Pannonios inter fama celeberrime praesul,
Romano eloquio vel Cicerone prior,
Cum tibi sunt dociles pueri clarique nepotes,
Pars quorum studiis erudienda meis.

¹⁾ »*Carmen de figuris*« a czíme. Czimlap és kolofon nélkül, nyolczadretű 24 levélből áll. (A római Biblioteca Vittorio Emanuele példányát használtam.)

²⁾ Az ajánló levél czíme: Antonius Mancinellus generosissimo adolescenti Michaeli Vites Pannonio.« Vége: »Vale dulcissime. Nonis Sextilibus 1489.«

³⁾ Czíme: »Antonius Mancinellus praestantissimo viro Joanni Vites episcopo Vesprimiensi regis Hungariae Bohemiaeque oratori dignissimo.«

Scripsimus haec, valeant cultum quis nosse poema,
 Quis veterum passim scripta referta notent.
 Cultior his etenim quaecumque oratio fiet,
 Sive soluta jacet, sive notata modis.
 Utque per ora virum possint audentius ire,
 Nec famas metuant auriculasve sibi,
 Eligo tutorem summa gravitate verendum,
 Eligo quem procerum pectora saeva tremunt,
 Qui nulli ingenio, nulli virtute secundus,
 Quo nullus toto gratior orbe manet.
 Hinc ad te properant nostri monumenta labores,
 Hinc velut ad numen missa libenter eunt.
 Sumito parva licet; minimo quoque numina gaudent,
 Sumito, sic voti spes tua compos eat!«

*

Hazájába visszatérve, Vitéz részt vett a királyválasztó országgyűlésben,¹⁾ Ulászló megválasztása után pedig püspöki székhelyére vonult vissza. Itt csakhamar válságos körülmények közé jutott.

Az 1490-ik év őszen Miksa római király, Magyarország trónjára emelt jogigényeit érvényesítendő, serege élén az országba nyomult, és útjában Fehérvár felé, ostrom alá vette Veszprémet. Vitéz egy ideig ellenállott; de miután Ulászlótól a várt segítség meg nem érkezett, alkudozásba bocsátkozott, és megnyitotta Miksa előtt a várat, azon ígélet fejében, hogy a bécsi püspökséget fogja tőle adományul nyerni.²⁾

Az árulás ezen tényével elpártolt Ulászlótól, és azon esetre, ha Miksának nem sikerül a magyar trón birtokába jutni, a veszprémi püspökség elvesztéseért Ausztriában biztosított magának kárpótlást.

Miksa csakugyan nem volt képes Ulászlót megsemmisíteni, és a következő évben egyezséget kötött vele, a melynek föltételeiben a hozzácsatlakozott főpapok s világi urak részére teljes amnestiát biztosított. Így Vitéz a veszprémi püspökséget megtarthatta, sőt részt vehetett ezentúl is hazája politikai közéletében. Az 1495-ik évi országgyűlésen kiküldött bizottságok

¹⁾ Nevét az 1490 június 8-ikán kelt oklevélben a jelenlevő főpapok között találjuk. *Katona*: *Historia Critica* XVII. 20.

²⁾ Bonfin előadása: *Rerum Hung.* Dec. V. Lib. I.

egyikébe beválasztatott, és 1497-ben mint királyi követ Lengyelországban járt, hol a törökök és tatárok ellen, uralkodója nevében, a lengyel királylyal szövetséget kötött.

Időközben Miksa megtartotta ígését s a bécsi püspökséget adományozta neki, a mit a pápai trónra lépett barátja, Borgia Rodrigo, VI. Sándor, oly módon hagyott jóvá, hogy a veszprémi püspökség megtartása mellett a bécsinek adminisztratorává rendelte.

Két ország és két püspökség között oszlott meg ezentúl tevékenysége. E mellett meleg érdeklődéssel irányult figyelme a humanista irodalomra, melynek munkásai vendégszerető fogadtatásra találtak palotáiban. Egyikök, az olasz Balbi Jeromos — később II. Lajos nevelője — ékes versekben örökítette meg a Veszprém-ben és Sümegen (1493) töltött derült napok emlékezetét.

És mikor a német Celtés Konrád, a bécsi egyetem hírneves tanára, 1497-ben Német- és Magyarország humanistáit irodalmi társaságba (Sodalitas litteraria Danubiana) egyesítette, védnökévé Vitéz János választatott meg. Ennek a meg-tiszteltetésnek rövid ideig örvendhetett. 1499-ben halt el.¹⁾

FRAKNÓI VILMOS.

¹⁾ *Abel Jenő*: Magyarországi humanisták és a dunai társaság. Budapest, 1880. 15, 16, 49, 50, 102—110.
